

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 930.253:262.3(497.4 Novo mesto)

Prejeto: 18. 10. 2006

Gradivo novomeškega kolegiatnega kapitlja v fondu Upravnega urada združenih državnih posestev v Novem mestu

DANIJELA JURIČIĆ ČARGO

mag. zgodovinskih znanosti, višja svetovalka – arhivistka
Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: daniela.juricic@gov.si

IZVLEČEK

V članku je predstavljeno arhivsko gradivo Kolegiatnega kapitlja Novo mesto, ki je shranjeno v Arhivu RS v fondu Upravnega urada združenih državnih posestev v Novem mestu. Večina gradiva izvira iz obdobja delovanja Upravnega urada (1812–1829), obranjenih je tudi nekaj starejših spisov; med njimi je nekaj originalnih pergamentnih listin oglejskih patriarhov in dva urbarja.

KLJUČNE BESEDE: kolegiatni kapitelj, arhivsko gradivo

ABSTRACT

**RECORDS OF THE NOVO MESTO COLLEGIATE CHAPTER KEPT IN THE FONDS OF
ADMINISTRATIVE OFFICE OF THE UNITED STATE ESTATES IN NOVO MESTO**

The article presents archival material of Collegiate Chapter in Novo mesto, kept by the Archives of the Republic of Slovenia within its fonds of Administrative Office of the United State Estates in Novo mesto. While most of the records date back to Administrative Office's period of operation (1812–1829), there are some specimens of older records preserved as well, among them some authentic parchment charters of Patriarchs of Aquileia and two land registers.

KEY WORDS: Collegiate Chapter, archival material

Zgodovina novomeškega kolegiatnega kapitlja in arhivsko gradivo o njem sta dobro dokumentirana, saj sta ob 500. obletnici ustanovitve kapitlja izšli dve pomembni publikaciji: monografija dr. Franceta Martina Dolinarja o proštih novomeškega kapitlja¹ ter regesti listin in popis ohranjenega arhivskega gradiva novomeškega kapitlja, ki ga je pripravil mag. France Baraga.² V njem je avtor popisal arhivsko gradivo novomeškega kapitlja v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani ter gradivo, ki je shranjeno v kapitljskem arhivu v Novem mestu. Arhivsko gradivo novomeškega kapitlja, ki ga je najti v drugih domačih in tujih arhivskih in drugih institucijah, je strokovni javnosti bolj ali manj neznano. V Arhivu Republike Slovenije je gradivo novomeškega kapitlja shranjeno v fondu AS 1991, Upravni urad združenih državnih posestev v Novem mestu.

Po ukinitvi jezuitskega reda (leta 1773) in razpustitvi številnih samostanov v avstrijskih deželah med vladavino Jožefa II. (1780–1790), se je v habsburški monarhiji povečalo število posestev, ki so prešla v državno upravo. V Gradcu je delovala notranjeavstrijska uprava državnih posestev, ki je upravljala dve kranjski kameralni posestvi ter vsa posestva verskega in študijskega sklada na Kranjskem.³ Z vladavino cesarja Leopolda II. (1790–1792) in decentralizacijo oblasti je bila v Ljubljani na ravni dežele pri guberniju ustanovljena uprava državnih posestev; delovati je začela v začetku leta 1792. Po ukinitvi novomeškega kapitlja in poddržavljenju njegovega premoženja med francosko okupacijo (leta 1810) je upravljanje njegovih posestev prevzela država. Upravni urad združenih državnih posestev v Novem mestu je postal naslednik odvetniških pravic in patronatov Kolegiatnega kapitlja v Novem mestu do ponovnega začetka delovanja leta 1831.⁴

Fond Upravnega urada združenih državnih posestev v Novem mestu sestavljajo štiri škatle arhivskega gradiva, nastalega v obdobju od leta 1480 do leta 1829. Z izjemo gradiva rožnovenske bratovščine in Jelšaverjevega beneficija v kolegiatni cerkvi sv. Nikolaja v Novem mestu, se ohranjeno arhivsko gradivo nanaša na novomeškemu kapitlju inkorporirane župnije na Štajerskem. Gre za župnije Kalobje, Ponikva, Sladka Gora, Sv. Štefan pri

Žusmu, Šentvid pri Grobelnem, Šentjur pri Celju, Šmarje pri Jelšah in Zibika. Večina ohranjenega gradiva fonda izvira iz obdobja, ko je premoženje župnij upravljal upravni urad (od leta 1812–1829). Poleg sodobnega gradiva je v fondu tudi nekaj zanimivih starejših spisov, med njimi tudi nekaj originalnih pergamentnih listin in dva urbarja.

Gradivo rožnovenske bratovščine in Jelšaverjevega beneficija v cerkvi sv. Nikolaja v Novem mestu.

Poleg gradiva, ki izvira iz obdobja delovanja upravnega urada (računi 1808–1809, popis imetja rožnovenske bratovščine iz leta 1818, dražbeni protokol iz leta 1820, gradivo o prodaji nepremičnin rožnovenske bratovščine iz let 1791–1792, dnevnik prihrankov rožnovenske bratovščine, premoženjski inventar in podobno gradivo), so se ohranili tudi dokumenti o ustanovitvi Jelšaverjevega beneficija: overjen prepis oporoke Mihaela Jelšaverja iz leta 1654, s katero je podaril del svojega premoženja rožnovenski bratovščini za ustanovitev beneficija, originalna pergamentna listina oglejskega patriarha Marka Gradeniga iz leta 1654, s katero je potrdil ustanovitev rožnovenske bratovščine v kolegiatni cerkvi sv. Nikolaja v Novem mestu, listina, s katero je novomeški prošt Hieronim Friderik grof Lanthieri leta 1688 dodelil rožnovenski beneficij Feliksu Osbatichu ter originalno pismo goriškega nadškofa Karla Mihaela Attemsza iz leta 1752 o določitvi dohodkov Jelšaverjevega beneficija, imenovanju namestnika beneficiata ter dodelitvi obresti od premoženja Jelšaverjevega beneficija.

Gradivo župnije Kalobje

Izvira iz obdobja od leta 1807 do leta 1822 in vsebuje inventar župnijskega premoženja, inventarje župnijske cerkve Imena Marijinega in podružnične cerkve sv. Filipa in Jakoba v Vodrušu, cerkvene obračune župnijske in podružnične cerkve, izkaze dohodkov župnije Kalobje in obvestila župnika Janeza Rotarja o menzalnih prispevkih⁵ župnije Kalobje.

Gradivo župnije Ponikva

Vsebuje najstarejši ohranjeni dokument fonda, pergamentno listino z dne 11. aprila 1480, s katero

¹ Dolinar, F. M.: Prošti novomeškega kapitlja.

² Baraga, F.: Kapitljski arhiv.

³ Maček, J. F.: Kronika 23, št. 1, str. 21.

⁴ Novomeški kapitelj je ponovno vzpostavil cesar Franc I. že leta 1818, vendar je obnovljeni kapitelj začel delovati šele leta 1832. Prim. Baraga F.: Kapitljski arhiv, str. 24, 40.

⁵ Menzalni prispevki ali menzalije so prispevki župnij za vzdrževanje kapitlja.

je oglejski kanonik in generalni vikar oglejskega patriarha Butius de Palmulis po smrti Gregorja Fenstrisa imenoval Jakoba Nikolaja za župnika v župniji sv. Martina v Ponikvi.⁶ Ohranjena je še ena oglejska pergamentna listina iz župnije Ponikva, in sicer z dne 12. januarja 1595, s katero je oglejski patriarh Frančišek Barbaro potrdil izvzetje župnije sv. Martina v Ponikvi iz jurisdikcije savinjskega arhidiakonata. Poleg teh dveh listin se je ohranilo tudi sporočilo cesarja Friderika III. z dne 22. aprila 1493, v katerem novomeškega sodnika in mestni svet obvešča, da bo v Novem mestu ustanovil proštijo ter bo zato proštiji inkorporiral nekaj župnij.

Ohranjeno gradivo iz obdobja delovanja upravnega urada obsega inventarje imetja župnijske cerkve sv. Martina, župnijske nadarbine v Ponikvi, podružnične cerkve sv. Ožbalta v Unišah, gradivo o podelitvi župnije Ponikva Jožefu Martinu Langu, gradivo šole v Ponikvi iz obdobja 1821–1826, gradivo o popravilu župnijske cerkve sv. Martina ter potrdila o menzalnih prispevkih župnije Ponikva.

Gradivo župnije Sladka Gora

Izvira iz let od 1636 do 1827. Vsebuje urbar župnije Lemberg in župnijske cerkve sv. Miklavža v Lembergu iz leta 1636,⁷ inventarje imetja župnijske nadarbine Sladka Gora, župnijske cerkve sv. Marije na Sladki Gori in podružničnih cerkva sv. Miklavža v Lembergu, sv. Pankracija v Lembergu, sv. Mihaela ter sv. Benedikta pri Mestinju (vsi iz leta 1807), izkaze cerkvenih računov župnijske in podružničnih cerkva, gradivo o graditvi šole na Sladki Gori (1825–1827) ter potrdila o menzalnih prispevkih župnije sv. Marije na Sladki Gori.

Gradivo župnije Sv. Štefan pri Žusmu

Izvira iz leta 1807. Obsega inventarje premoženja župnije Sv. Štefana pri Žusmu, župnijske cerkve sv. Štefana, podružnične cerkve sv. Ane na Babni Gori in podružnične cerkve sv. Janeza Krstnika v Orehovcu.

Gradivo župnije Šentvid pri Grobelnem

Vsebuje inventarje premoženja, in sicer inventarje župnije Šentvid pri Grobelnem (1807) in župnijske cerkve sv. Vida (1807) ter izkaze cerkvenih

računov župnijske cerkve sv. Vida in podružnične cerkve sv. Marije v Završah (1822, 1823).

Gradivo župnije Šentjur pri Celju

Večina ohranjenega gradiva župnije izvira iz obdobja delovanja upravnega urada (1807–1826): inventarji premoženja župnije Šentjur pri Celju, župnijske cerkve sv. Jurija, podružničnih cerkva sv. Rozalije v Šentjurju, sv. Ahaca v Stopčah, sv. Primoža in Felicijana pri Primožu in sv. Marije sedem žalosti na Botričici, izkaze cerkvenih računov za župnijsko cerkev in podružnice, gradivo o umestitvi župnika Gašperja Vršnika v župniji Šentjur, gradivo o gradnji trivialke v Šentjurju in nastavitvi učitelja ter korespondenco z upravo ilirskih državnih domen v Ljubljani v zvezi z menzalnimi prispevki župnije Šentjur. Na to župnijo se nanaša tudi nekaj starejših ohranjenih dokumentov: pergamentna listina z dne 21. avgusta 1501, s katero so bratje Sigismund, Kozma, Frančišek in Bernardin pl. Lichtenberg določili oskrbo kapele Blažene Device Marije na gradu Rifnik⁸ v župniji Šentjur pri Celju, dopis nadvojvode Ferdinanda (Gradec, 9. december 1599) župniku Polidoru pl. Montagnaniju glede dohodkov kapele Blažene Device Marije v gradu Rifnik, inventar župnije Šentjur pri Celju iz leta 1729 ter dve pismi iz 16. stoletja.

Gradivo župnije Šmarje pri Jelšah

Poleg inventarjev premoženja župnije Šmarje pri Jelšah, dekanata sv. Marije ter podružničnih cerkva sv. Roka, sv. Tomaža, sv. Miklavža, sv. Lovrenca in sv. Barbare ter izkazov dohodkov župnijske in podružničnih cerkva, ki izvirajo iz obdobja 1817–1822, so se ohranili tudi urbar župnije Šmarje pri Jelšah iz leta 1743, dve prodajni pismi za kmetiji v Šmarju pri Jelšah iz 17. stoletja ter gradivo v zapuščini Luke Gerbca, župnika v Šmarju pri Jelšah iz let 1652–1656.

Gradivo župnije Zibika

Od starejšega gradiva se je ohranila listina na papirju iz leta 1607, s katero je novomeški kapitelj dal v zakup žitno in vinsko desetino ter vrečno desetino, imenovano kupljenik, v župniji Zibika, Rajmundu pl. Dornberku s Strmola za čas od leta

⁶ ARS, AS 1991, Upravni urad državnih posestev v Novem mestu, škatla 2, p. e. 26.

⁷ Pisan v latinščini.

⁸ Poškodovana ob pregibih. ARS, AS 1991, Upravni urad državnih posestev v Novem mestu, škatla 3, p. e. 74.

1607 do leta 1609.⁹ Ohranili so se tudi inventarji premoženja župnijske nadarbine v Zibiki, župnijske cerkve sv. Jerneja, podružnične cerkve Matere božje na Tinskem in pripadajoče kapele sv. Ane (vsi iz leta 1807), izkazi cerkvenih računov župnijske in podružnične cerkve (1820), gradivo o šolskem poslopu v Zibiki (1822–1829), o podelitvi župnije župniku Juriju Nemčiču (1821), nastavitvi organista (1818) ter gradivo o menzalnih prispevkih župnije Zibika (1819–1829).

V fondu je tudi nekaj sodnih spisov (*institalia*), ki se nanašajo na spor med beneficiati Tischlerejevega beneficija v Novem mestu ter županom in meščani Novega mesta zaradi imetja (gradivo iz let 1724–1727), ter sodni spisi v sporih Janeza Umeka, vikarja v Polšniku, z različnimi strankami (gradivo iz let 1640–1662).

Korespondenca

Vsebuje dopisečasne uprave državnih domen v Ljubljani glede plačila menzalnih prispevkov župnij v celjski kresiji od leta 1818 do leta 1828, dopise v okviru korespondence z upravo ilirskih državnih domen v Ljubljani v zvezi z usta novitvijo in vzdrževanjem šol pri nekaterih župnijah na Štajerskem v letih od 1821 do 1826, izkaze patronatskih pravic novomeškega kolegiatnega kapitlja nad župnijami v celjski kresiji od 1815 do 1823, gradivo o odvetništvu novomeškega kapitlja nad štajerskimi župnijami, imenovanju delegiranih odvetniških komisarjev ter korespondenco v zvezi z izdelavo inventarjev premoženja župnijskih in podružničnih cerkva.

Ohranjeno arhivsko gradivo novomeškega kolegiatnega kapitlja v fondu Upravnega urada združenih državnih posestev v Novem mestu vsebuje gradivo iz starejšega kapiteljskega arhiva, ki se je po ukinitvi novomeškega kapitlja razgubilo in mu tudi po obnovi delovanja leta 1832 ni bilo vrnjeno, ter arhivsko gradivo, ki je nastalo pri upravljanju premoženja štajerskih župnij v celjski kresiji po letu 1810, ko je bil ukinjen novomeški kapitelj.

Fond Upravnega urada združenih državnih posestev v Novem mestu v Arhivu RS je urejen, popisán ter dostopen za uporabo.

Viri

Arhiv Republike Slovenije (ARS), AS 1991, Upravni urad združenih državnih posestev v Novem mestu, škatle 1 do 4.

Literatura

Baraga, France: Kapiteljski arhiv Novo mesto. Regesti listin in popis gradiva. *Acta ecclesiastica Sloveniae* 17, Ljubljana 1995.

Dolinar, France M.: *Prošči novomeškega kapitlja: 1493–1993*. Dolenjska založba. Novo mesto 1993.

Maček, Jože F.: Ustanovitev uprave državnih posestev na Kranjskem pod Leopoldom II. *Kronika* 23 (1975), št. 1, str. 21–23.

Zusammenfassung

ARCHIVGUT DES KOLLEGIATKAPITELS VON NOVO MESTO IM BESTAND DER VERWALTUNGSBEHÖRDE DER VEREINIGTEN STAATLICHEN BESITZUNGEN IN NOVO MESTO

In dem Beitrag wird das Archivgut des Kollegiatkapitels von Novo mesto präsentiert, das im Archiv Sloweniens im Archivgutbestand der Verwaltungsbehörde der vereinigten staatlichen Besitzungen in Novo mesto verwahrt wird. Das erhaltene Archivgut bezieht sich auf die Rosenkranz-Bruderschaft und das Jelšaver-Benefizium in der Kollegiatkirche St. Nikolaus in Novo mesto sowie auf die im Kapitel von Novo mesto inkorporierten Pfarreien im Kreisamt von Celje. Es handelt sich um die Pfarreien Kalobje, Ponikva, Sladka Gora, Sveti Štefan bei Žusem, Šentvid pri Grobelnem, Šentjur bei Celje, Šmarje pri Jelšah und Zibika. Das Archivgut stammt größtenteils aus der Zeit der Tätigkeit der Verwaltungsbehörde (1812–1829), erhalten sind auch einige ältere Schriftstücke, darunter auch einige originale Urkunden auf Pergament und zwei Urbarien.

⁹ Listina je nekoliko poškodovana ob robovih. ARS, AS 1991, Upravni urad državnih posestev v Novem mestu, škatla 4, p. e. 88.